

Nieuwe normen en waarden, nieuwe cohesie

Het Citycollege in Rotterdam leidt leerlingen van een straatcultuur naar een 'burgerlijke' cultuur. Leerlingen van de Maritieme Academie in Harlingen dienen zich te houden aan strikt gehanteerde gedragsregels. Twee manieren om de sociale cohesie onder leerlingen te bevorderen. Eigen verantwoordelijkheid en respect voor elkaar, daar draait het om.

Scholen die hun leerlingen normen en waarden bijbrengen; velen zien dat als dé oplossing van een groot aantal maatschappelijke problemen. Gebrek aan beleefdheid en fatsoen kan ermee worden bestreden, zeggen de voorstanders. En ze voegen daar aan toe dat ook complexere problemen die voortkomen uit de multiculturele samenleving zullen verminderen, wanneer de 'boosdoeners' - meestal 'de anderen' - weer op de rails worden gezet. Maar de vertrouwde normen en waarden herstellen is een onmogelijke opgave geworden, daarin is inmiddels teveel verschoven.

Schuivende panelen

Tot de jaren zestig. Lang was aanpassing aan de cultuur van de volwassenen het belangrijkste opvoedingsprincipe. Sindsdien voert de ontwikkeling van individuele vrijheid de boventoon en zijn collectieve verantwoordelijkheid en gemeenschappelijk plichtsbesef naar de achtergrond verdwenen. De keerzijde van dit verschuivende normen- en waardepatroon: zwakkeren blijken kwetsbaar en eigenbelang staat voorop. Inmiddels heeft de samenleving een veelkleuriger en complexer gezicht gekregen. De sociale samenhang is minder vanzelfsprekend geworden en thuis-, school- en jongerencultuur tonen steeds grotere onderlinge verschillen. De discussies over de vrijheid van meningsuiting en de maatschappelijke waarde van diversiteit worden talrijker. Het taboe op intolerantie is verdwenen. De roep om herstel van normen en waarden is alom hoorbaar.

Maar een gezamenlijk pakket normen en waarden is in een multiculturele samenleving geen optie meer. Ook de overdracht ervan leidt tot problemen omdat ze niet klakkeloos meer door iedereen worden geaccepteerd. Zeker jongeren ontwikkelen in confrontatie met de pluriforme maatschappij hun eigen moraal.

Straatcultuur

Op het Citycollege, een havo/vwo-school in Rotterdam, is ongeveer 90% van de leerlingen allochtoon. De school hanteert een open toelatingsbeleid: leerlingen worden als het even kan aangenomen en indien nodig intensief begeleid. Ondanks de goede resultaten met dit beleid, vraagt de school zich af of de intensieve begeleiding het zelfstandig leren niet te veel in de weg staat. Door meer aandacht te besteden aan leerlingparticipatie wil de school vorm geven aan de actieve betrokkenheid van leerlingen, waardoor hun zelfstandigheid wordt bevorderd.

Respect voor elkaar is een kernbegrip bij de omgang tussen leerlingen onderling en tussen leerlingen en docenten. Vrijwel alle leerlingen zijn opgegroeid in een grootstedse straatcultuur die soms botst met heersende opvattingen in de westerse maatschappij. Dit vormt voor veel leerlingen een belemmering om zich een succesvolle plek in de samenleving te verwerven. Daarom focust het Citycollege op het 'opschuiven' van straatcultuur naar burgerlijke cultuur. 'Burgerlijk' staat voor alles wat volgens Nederlandse traditie als normaal wordt beschouwd: 'Zulke dingen doe en zeg je niet als je in de Nederlandse samenleving verder wilt' of 'Zo gaan we hier in de klas en op school niet met elkaar om'. Wilbert Seuren van KPC Groep, die het Citycollege met deze cultuurverschuiving begeleidt: "De school staat aan het begin van het proces en het is de kunst om handen en voeten te geven aan ideeën die weliswaar inspirerend zijn, maar niet zo makkelijk toepasbaar in de praktijk. In ieder geval ziet de school het belang van meer nadruk op acceptatie van spelregels die we in de samenleving hebben afgesproken."

Discipline

De Maritieme Academie in Harlingen biedt onder meer gespecialiseerd vmbo-onderwijs aan bijna 200 leerlingen en leidt jongeren op voor de Rijn-, binnen- en kustvaart. Jongeren uit heel Nederland komen

hiervoor naar Harlingen. In de eerste twee leerjaren kunnen zij voor een woongroep kiezen, in het derde en vierde leerjaar is dat verplicht. Reden: ook aan boord zijn deze toekomstige maritieme professionals 'intern'. De Maritieme Academie is een school met strikte regels. Juist vanwege hun toekomst op het water beschouwt de school het bijbrengen van discipline als een wezenlijk onderdeel van het leerproces. Lag bij de begeleiding van de leerlingen voorheen de nadruk op de strikte naleving van regels, inmiddels heeft de school besloten dat discipline alleen niet effectief genoeg is. Daarom ligt het accent nu meer op aandacht voor de begeleiding van jongeren, in combinatie met nog altijd strikt gehanteerde gedragsregels. De eigen verantwoordelijkheid van de leerlingen neemt daarbij een belangrijke plaats in.

Bregje Pel (KPC Groep) doet momenteel met de groep eerstejaars leerlingen binnen de woonsituatie ervaringen op met 'herstelrecht'. "Herstelrecht biedt aanknopingspunten om op een andere manier met leef- en gedragsregels om te gaan. Voor het vaststellen en naleven van deze regels gaan we uit van de eigen verantwoordelijkheid van leerlingen. Bij overtredingen en conflicten gaat het niet om sancties opleggen, maar zoeken we naar een constructieve aanpak: hoe kan de schade – bijvoorbeeld pestgedrag of stiekem drankgebruik – het beste worden hersteld? Door intensieve begeleiding en controle streven we naar een leefklimaat waarvoor de leerlingen zich verantwoordelijk voelen."

"Net als bij je thuis, zijn er in de huisvesting ook regels waar je je aan moet houden. Dit is extra belangrijk, want we wonen met heel wat meer mensen op de huisvesting dan bij je thuis. Eigenlijk zijn de meeste regels gebaseerd op twee belangrijke begrippen:

RESPECT EN VERTROUWEN

Wanneer er geen respect wordt getoond voor anderen, voor spullen of wanneer het vertrouwen wordt 'beschadigd', wordt het in de huisvesting onleefbaar. Je zult o.a van de huisvesting worden gestuurd als:

- je drugs in je bezit hebt, gebruikt of er in handelt,
- je een diefstal hebt gepleegd,
- je drank hebt gebruikt.

Tevens verwachten we van je dat er niet wordt gediscrimineerd, gevochten of gepest. Voor het pesten is er een pestprotocol opgesteld dat je zult moeten ondertekenen."

(bron: website Maritieme Academie)

Democratisch perspectief

Diversiteit en de acceptatie ervan is cruciaal in een democratische samenleving. Bevordering van onderlinge solidariteit, respect voor etnische diversiteit en het corrigeren van misdragingen of ontspoord gedrag behoren tot de democratische basisprincipes. De grondwet bepaalt de spelregels: discriminatie is verboden, net als kwetsende acties of opmerkingen vanwege etnische of religieuze achtergrond. Een democratische samenleving is voor haar voortbestaan aangewezen op een gedegen opvoeding van de toekomstige generatie. Daarmee wordt opvoeden ook een maatschappelijke verantwoordelijkheid.

De democratische principes gelden voor alle individuen, groepen en gezindten en zijn een helder referentiepunt voor de pedagogische en maatschappelijke opdracht van de school. Wanneer een school het actief democratisch burgerschap wil bevorderen, lukt dat het best als dit verweven is met alles wat er op school gebeurt. Het gaat niet aan om dit als 'opdracht' exclusief toe te wijzen aan mentoren en decanen of aan vakken als maatschappijleer en geschiedenis. Het gaat erom dat de school als geheel wil investeren in haar maatschappelijke rol en pedagogische opdracht.

De school kan zich positioneren als een samenleving in het klein, waarin jongeren leren gelijkwaardig te participeren. In de 'verbindende school' ontwikkelen zij in dialoog met elkaar normen en waarden. De school neemt het voortouw en stelt deze normen en waarden vast binnen haar pedagogische visie.

Dat het onderwijs zich bemoeit met de opvoeding van jongeren is geen discussiepunt meer. Het onderwijs is echter geen panacee voor alle maatschappelijke problemen, ze kunnen deze immers niet oplossen. Maar met steun van groepen in de maatschappij – vooral de ouders – kunnen ze wel een cruciale bijdrage leveren aan de oplossing ervan. Het onderwijs speelt nu eenmaal een dominante rol in het leven van jongeren.

Voor meer informatie over sociale cohesie in het onderwijs: Cees de Wit, (073) 624 73 52, c.dewit@kpcgroep.nl. De publicatie 'De verbindende school' (met model en werkwijze van herstelrecht) is te bestellen of te downloaden via www.kpcgroep.nl/publicaties. Voor trainingen rond herstelrecht: Jan Ruigrok, (073) 624 73 24, e-mail: j.ruigrok@kpcgroep.nl

HERSTELRECHT IN DE VERBINDENDE SCHOOL

'Herstelrecht' is afgeleid van *restorative justice*, een van oorsprong juridisch model uit Nieuw Zeeland. Uitgangspunt van herstelrecht is dat normoverschrijdend gedrag mensen en relaties beschadigt en recht geschiedt wanneer die schade zo goed mogelijk wordt hersteld. Bij conflictsituaties wordt het van de aangerichte immateriële schade (de verstoorde relatie) gerealiseerd door dader, slachtoffer eventuele andere betrokkenen volgens een vast protocol met elkaar in gesprek te brengen. Hoewel begrip 'herstelrecht' doet vermoeden dat het om een reactieve benadering zou gaan, is daarvan bij aanpak geen sprake: doel ervan is om via proactief handelen te komen tot een veilige scholengemeenschap, waarvoor hechte onderlinge relaties het fundament dienen te zijn. Op basis kan een werkcultuur ontstaan waarin iedereen zijn eigen verantwoordelijkheid wil dragen en bereid een faire manier problemen met elkaar op te lossen.

In de verbindende school is herstel van de relatie zeker zo belangrijk als controle van de regels. Dit betekent niet dat regels niet worden gehandhaafd of bewaakt, maar de tijd die wordt geïnvesteerd in het herstellen van de relatie tussen betrokkenen bij een incident wordt als zinvoller gezien dan het bestraffen van de overtreder. Op die manier leren jongeren verantwoordelijkheid te dragen voor elkaars welzijn wat bijdraagt aan hun ontwikkeling tot waardevolle medeburgers.

Basisvragen die bij de 'repressieve' school gesteld worden hebben als kern:

- *Wat is er gebeurd?*
- *Wie heeft het gedaan?*
- *Welke straf staat daarop zodat het niet weer gebeurt?*

Bij deze aanpak ligt de verantwoordelijkheid voor handhaving van de regels bij het (bevoegd) gezag. De dader wordt bestraft en raakt daardoor geïsoleerd van de gemeenschap. Zijn verdere gedrag wordt daardoor meer bepaald door het willen vermijden van sancties en is daardoor ik-gericht.

De verbindende school gaat uit van de basisvraagstelling:

- *Wat is er gebeurd?*
- *Wie is/zijn erdoor benadeeld?*
- *Hoe zorgen we ervoor dat ieder zijn kant van het verhaal kan laten horen?*
- *Hoe kunnen we alle betrokkenen genoegdoening geven?*
- *Wat kunnen we leren voor de toekomst om herhaling te voorkomen?*

Bij deze aanpak gaat men ervan uit dat iedereen verantwoordelijkheid dient te dragen voor de gevolgen van zijn gedrag en het goedmaken daarvan, om daardoor de beschadigde relatie te herstellen. Het gevolg is dat wij-gericht denken het gedrag gaat bepalen.